

*Садыров М.Т.*АДАБИЙ ЧЫГАРМАЧЫЛЫК МЕНЕН АДАБИЙ ИЛИМДИН
БАЙЛАНЫШЫНЫН КАЛЫПТАНЫШЫ*Садыров М.Т.*ФОРМИРОВАНИЕ ВЗАИМОСВЯЗИ ЛИТЕРАТУРНОГО
ТВОРЧЕСТВА И ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ*M. Sadyrov*FORMATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN LITERARY
CREATIVITY AND LITERARY CRITICISM

УДК: 8 (091)

Адабий чыгармачылык менен адабий илимдин байланышынын калыптанышы аркылуу анын адабият тарыхы, адабият сыны жана адабият теориясынын өз ара байланышынан келип адабияттаануунун предметтери калыптанып баштайт. Мындан улам, көркөм чыгармачылык менен адабий илимдин бүтүндүгү пайда болуп, адабияттаануунун негизги предметтеринин өз ара байланыштарынын ишке ашуусу аркылуу анын адабий булактаануу, салыштырма адабияттаануу, текстология жана башка кошумча предметтеринин калыптанышынын шарттайт. Албетте, фольклор менен жазма адабияттын ортосундагы адабий алакалардын өзү келип, кезегинде фольклортаануу менен адабияттаануунун өз ара илимий байланыштарын калыптандырат. Атап айтканда, фольклортаануу менен адабияттаануунун ортосундагы жалпылыктардын болушу биринчи кезекте, алардын ортосундагы адабий чыгармачылык байланыштар аркылуу түшүндүрүлөт, башкача айтканда, чыгармачылык байланыштардын болушу, кезегинде илимий байланыштарды жаратат.

Негизги сөздөр: адабий байланыштар, фольклор, адабияттаануу, поэтика, адабий булактаануу, салыштырма адабияттаануу, адабий жанр, адабий салттуулук, форма, мазмун.

Через формирование связи между литературным творчеством и литературоведением начинают складываться предметы литературоведения из взаимодействия его литературной истории, литературной критики и теории литературы. Таким образом, формируется целостность художественного творчества и литературоведения, которая через взаимодействие основных предметов литературоведения также способствует формированию дополнительных предметов как литературного источниковедения, сравнительного литературоведения, текстологии и других. Конечно, сама литературная связь фольклора и письменной литературы, в свою очередь, образует научную связь фольклора и литературной критики. В частности, наличие общности между фольклором и литературоведением стоит на первом месте и объясняется литературно-творческими связями между ними, то есть наличие творческих связей, в свою очередь, способствует формированию научных связей.

Ключевые слова: литературные отношения, фольклор, литературоведение, поэтика, литературные источники, сравнительное литературоведение, литературный жанр, литературная традиция, форма, содержание.

Through the formation of a connection between literary creativity and literary criticism, the subjects of literary criticism begin to take shape from the interaction of its literary history, literary criticism and literary theory. Thus, the integrity of artistic creati-

ivity and literary criticism is formed, which, through the interaction of the main subjects of literary criticism, also contributes to the formation of additional subjects such as literary source studies, comparative literary criticism, textual criticism and others. Of course, the very literary connection between folklore and written literature, in turn, forms the scientific connection between folklore and literary criticism. In particular, the presence of commonality between folklore and literary criticism is in the first place and is explained by literary and creative ties between them, that is, the presence of creative ties, in turn, contributes to the formation of scientific ties.

Key words: literary relations, folklore, literary criticism, poetics, literary sources, comparative literary criticism, literary genre, literary tradition, form.

Кыргыз адабияттаануусунун пайда болушу жана калыптанышы маселесин карап жатып анын адабият тарыхы, адабият сыны жана адабият теориясынын биринин экинчиси менен болгон өз ара алакалары, байланыштары маселеси келип чыкпай койбойт. Анткени булардын негизги объектисин адабият түзүү менен ал аркылуу ар биринин өзүк предметтери акырындап калыптанат, башкача айтканда, жазма адабияттын пайда болушу менен адабияттаануунун предметтери жалпылыктан өз алдынчалыкка өтө баштайт.

Антика доорунун адабияттаануусу фольклор менен адабияттын тогошкон жеринде пайда болуп, алардын адабий байланыштарын алгачкылардан аныктоого жетишкен грек ойчулу Аристотель, адабий жанрга караганда, фольклордук жанр бай тажрыйбага ээ болуп, мурункусу кийинкисин мүнөздөп турган учурда, өзүнүн устаты Платондун тажрыйбасын андан ары тереңдетип, өзүнүн «Поэтика» деген эмгегинде адабий чыгармачылыкка карата жанрдык жактан алгачкылардан болуп илимий классификациялоону ишке ашырган. Аристотелдик илимий классификациялоодо байыркы гректердин эпостук, драмалык, лирикалык чыгармалардын көпчүлүгү ыр (поэтикалык) түрүндө болуп, аларды көбүнесе жанрдык белгиси (теги) боюнча бөлүштүргөн. Немес ойчулу Гегел ал доордогу адабий чыгармачылыкты үч этапка бөлүштүрүп, алгач форма жетектөөчү ролдо болсо, кийин форма менен мазмун бирин-бири мүнөздөгөн болсо, жыйынтыгында формага караган

да мазмун жетектөөчү ролдо болуп, бул мезгилдеги адабий чыгармалар өздөрүнүн жалпылыктарына караганда, бөтөнчөлүктөрүнө көбүрөөк ээ болгондугун белгилейт.

«Слово «поэтика» может иметь два значения. Под поэтикой понимается совокупность тех средств, приемов, методов, применение которых придает произведениям словесного искусства их специфический характер. В этом смысле можно говорить о поэтике Пушкина в отличие от поэтики Державина, Некрасова или Маяковского.

Но слово «поэтика» может иметь и другой смысл. Оно может означать не совокупность художественных средств литературы, а науку, посвященную изучению этих средств. В этом смысле можно говорить о поэтике Аристотеля, поэтике Веселовского и т. д.» [1, 24-25-бб.] - деп, фольклортаануучу В.Я. Пропп белгилегендей, адабияттын көркөм жана илимий поэтикасынын бүтүндүгү, башкача айтканда, өз ара байланышынан келип адабияттаануунун предметтери такталып баштайт, албетте бул биринчи кезекте адабий чыгарманын негизинде ишке ашат. Ошентип, бири экинчисинин калыптанышына өбөлгө түзгөн көркөм чыгармачылык менен адабий илимдин бүтүндүгү пайда болуп, кезегинде адабияттаануунун адабият тарыхы, адабият теориясы жана адабият сынынын бирдиктүү илимий предмети калыптанат. Албетте, адабияттаануунун негизги предметтеринин өз ара байланыштарынын ишке ашуусу анын адабий булактаануу, салыштырма адабияттаануу, текстология, ыртаануу жана башка кошумча предметтеринин калыптанышын да шарттайт. Сөз болуп жаткан фольклор менен адабияттын өз ара байланыштары, кезегинде келип алардын өз алдынчалыктары да пайда болот жана калыптанат.

Бул маселеге ылайык, фольклор менен адабий жанрлардын мүнөзүн так аныктоо максатында, оозекиден жазмага өтүп жаткан адабий чыгармачылыктын кээ бир жагдайларын илимий негизде карап чыгуу зарылчылыгы пайда болот. Дегеле, адабий чыгармачылыкты тектерге бөлүштүрүүдө, Аристотель грек фольклорунда, жаңыдан калыптанып жаткан колжазма адабиятындагы үчилтик (эпос, лирика, драма) принцибин жетекчиликке алгандыгын көрөбүз. Маселен, эпостук текке коюлган жанрдык критерийлер, грек элинин элдик эпосторунун өзөгүндө иштелип чыккандыгы белгилүү. Ошентип, жазма адабияттын фольклордук адабият менен болгон өз ара таасирлеринин жана байланыштарынын баштапкы процесси фольклордук чыгармачылыктын алкагында пайда болгон колжазма адабиятынын учуруна тиешелүү. Мындан улам фольклор менен жазма адабияттын ортосундагы өз ара байланыштын салттуулугу өзүнүн кийинки профессионалдык жазма адабияттын учурунда улануусу адабияттын (оозеки жана жазма)

ортосундагы адабий алакалардын чыгармачылык жана илимий байланыштарын түптөгөн десек болот.

Бул маселе боюнча, белгилүү адабият таануучу К.Асаналиев: «...кыргыз фольклору өзүнүн узак жолунда жанрдык, түрдүк, структуралык жагынан калыптанып, жетилип белгилүү бир поэтикалык системага өтүүдө жанаша өнүккөн кандайдыр бир, атап айтсак, жазма эстетикалык системанын карым-катышын, өз ара байланышын, таалим-таасирин кездештирбеди. Мына ушундай жекеге бөлүнүп калуу кыргыз оозеки поэзиясынын бардык тарабынан терең тамырланып, бутактанып, өзүнчө бир күчтүү адабий көркөм типке, системага айланышына ыңгайлуу шарт түздү» [2, 9-10-бб.] - деп айткандай, кыргыздардагы дал ушул элдик фольклордун өздүк салттарынын туруктуу сакталышы аркылуу акындар поэзиясы андан ары жанданып, баштадан келе жаткан элдик фольклордук адабиятты турукташтырды жана аны өзүнөн кийинки жазма адабиятка өтүшүнө оңтойлуу шарттарды түздү.

Бул тууралуу: «...фольклордук эстетикада сөз өнөрүнүн тигил же бул кырларын, өзгөчөлүктүү белгилерин, сапаттарын тигил же бул көрүнүштөрдөн айырмалап таануу, адабий көркөм-эстетикалык маанидеги теориялык түшүнүктөрдүн, сынчыл лексиканын акындар поэзиясынын сабактарынын натыйжасында андан ары кадыресе өзгөрүүгө учурап жаңыланууга бет алганын көрөбүз. Тактап айтканда, үлгү, таалим мүнөзүндөгү чыгармаларды ибарат, санат, насыят, накыл, месел сыяктуу жанрдык туюнтмалар менен чагылдыруу орун алат» [3, 21-б.] - деп жазат белгилүү адабияттаануучу К.Байжигитов. Ырасында эле фольклордук чыгармачылыктагы улам бир жанрдын жаңыдан пайда болушу, биринчи кезекте мурункунун тажрыйбасынан келип, анын өзү кийинки жанрда өзгөрүүгө, өнүгүүгө ээ болушун шарттайт. Буга ылайык фольклордук чыгармачылыктын түрдүү салааларына шартталган жанрлары калыптанып отурат. Мисалы ушул эле адабиятчы К.Байжигитовдун пикири боюнча: «Санат-насыят жана терме ырлары элдик фольклордун жана акындар поэзиясынын өзүнчө бир жанрдык салаасын түзүп турат да, ал көркөм ойдун өнүгүшүнүн жалпы деңгээл даражасын белгилүү өлчөмдө так көрсөтүүгө жарамдуу» [3, 28-б.]. Калетсиз айтылган ойдон келип, кыргыз фольклордук адабиятында калыптанып, өнүгүүгө ээ болгон элдик жанрлардын кайсынысын гана албайлы, фольклордук жанрлардын салттуулугу акындар поэзиясында андан ары өнүгүүгө ээ болгондугун көрөбүз. Элдик фольклордук адабияттын акындар поэзиясында өнүгүүгө ээ болушу кезегинде келип өзү менен чыгармачылык байланышта болуп келген калктар менен чыгармачылык алакалардын андан ары өөрчүшүнө шарт түзөт.

Кыргыз фольклортаануусундагы жана адабияттаануусундагы бул маселени изилдөө дээрлик колго алына элек десек да болот. Бул жагынан алганда фольклордук – мифтик сюжеттердин Ч.Айтматовдун чыгармачылыгындагы ордун белгилөө жана анын ар түрлүү илимий-теориялык жыйынтыктарын чыгарууда бир топ изилдөөлөр ишке ашты.

«Как любая другая наука, наука о литературе представляет в наши дни сложное целое. Она включает в себя несколько специализированных отраслей знания – теория литературы, история литературы, поэтику и т.д. Интересы одного ученого – литературовед могут поэтому довольно значительно отличаться от интересов другого. Литературовед может чувствовать себя по преимуществу теоретиком или историком литературы...» [4, 52-53-бб.] - деп, окумуштуу Г.М. Фридендер жазгандай, адабият окумуштууларынын фольклор, колжазма адабияты, акындар поэзиясы жана профессионалдык жазма адабият кызыктырып, адабияттаануунун тарыхына же теориясына тиешелүү аспектилерин изилдөөгө алынат. Бул болсо адабияттаануунун негизги объектисин ачып берүүдөгү салыштырма адабияттаануу, адабий булактаануу, текстология жана башка сыяктуу кошумча предметтеринин да иштелип чыгышын шарттайт. Мындайча айтканда, чыгармачылык муктаждыктар сыяктуу эле илимий зарылчылыктардын келип чыгышы жана ага жараша фольклортаануу менен адабияттаануунун кайсы бир маселесинин изилдөөгө алынышы, биринчи кезекте алардын коомдогу ролу менен белгиленет десек болот.

Бул жааттан алганда, кыргыз профессионалдык жазма адабиятындагы алгачкы романдар XX кылымдын 30-жылдарында эле М.Элебаев, Т.Сыдыкбеков, К.Жантөшевдер тарабынан жазылып, дээрлик «Манас» эпосу кагазга түшө баштаган мезгилге туура келет. Алгачкы кыргыз романистери кезегинде «Манас» эпосунан жана элдик бай фольклордон жана орус адабияты баштаган жазма адабияттардан таасирленип чыгармаларды жаратууга жетишишкен. Ошол эле учурда кыргыз профессионалдык жазма адабиятынын ар кайсы этабында жазылган чыгармаларды роман эмес деп айтуу акыйкатка жатпайт, анткени, кыргыз романдары да дүйнөлүк адабий практика көрсөткөндөй, жанрдык жактан калыптануунун жана өнүгүүнүн стадияларын басып өткөндүгү белгилүү. Бул жана кийинки этаптарда жазылган романдар, кезегинде кыргыз классикалык романдарынын жаралышын шарттаган десек болот.

Элдик эпикалык чыгармачылыктын эволюциялык маселесине токтолуп келип: «Эпикалык текстин эң байыркы мезгилинен тартып адегенде фольклордо, андан кийин адабиятта өнүккөн түрү эпос жана эпопея жанры болуп эсептелет» [5, 395-б.] - деп, адабият окумуштуусу М.Борбугулов жазгандай, кыр-

гыз эпикалык жанры өзүнүн калыптанышынын жана өнүгүшүнүн элдик башаттарын алып жүрөт. Бул тенденция жазма адабияттагы романдардын ыр менен жазылышын шарттап, А.Токомбаевдин «Кандуу жылдар», А.Токтомушевдин «Алтын Тоо» аттуу романдары, кыргыз элинин эпикалык салттарын жазма адабиятта ишке ашырган чыгармалар катары кароого болот. Албетте мунун өзү эпостук тектеги чыгармалар ыр формасында гана болууга тийиш дегендик эмес, тескерисинче, элдик поэтикалык жана чет элдик прозалык эпостон бирдей азыктанган кыргыз романы өзүнүн жанрдык формасында универсалдуу болуп эсептелет.

«Мы читаем романы, слушаем эпос, и нам уже кажется, что стихи древних повторяли приемы современной прозы... Окреп роман, а стих продолжает идти по замкнутому кругу фольклора» [6, 9-б.] - дегендей, кыргыз жазма эпосунун ыр менен жазылышы, биринчи кезекте анын элдик эпостордон азыктангандыгын далилдеп турат.

Бул жагынан алганда турмуштук, тарыхый жана башка объективдүү, субъективдүү фактылардын мезгилдик жана мейкиндик процесси менен чектелбеген жанрлардын катарына романды киргизүүгө болот. Бул багытта кыргыз романынын өзгөчө этабы катары Ч.Айтматовдун чыгармачылыгын кароого болот. Эгерде кыргыз адабиятынын 30-40-жылдарында аңгемени повесттен, повестти романдан ажыратуу маселелери жанрдык жактан бир катар кыйынчылыктарды туудуруп келген болсо, XX кылымдын экинчи жарымында, «повесттердин романдашкан» (К.Асаналиев) мезгили башталгандыгын көрөбүз. Буга далил катары Ч.Айтматовдун «Ак кеме», «Деңиз бойлой жорткон Ала Дөбөт» сыяктуу повесттерин атоого болот. Жазуучунун бул чыгармаларында реализм менен миф катар коюлуп, ал аркылуу ар башка мезгилдердин (кылымдардын) окуялары параллель түрдө бир идеянын бүтүндүгүндөгү адабий контекстке сыйдырылган. Кыргыз элдик эпикалык чыгармачылыгына кеңири мүнөздүү болгон көрүнүш катары, «... жазма адабий тил, ар түрдүү жанрлар жана формалар, реалисттик көркөм ойлоону жаңыдан калыптанып, жетилүү процесси жүрүп жатканда, кокустан эле, дүйнөлүк көркөм дөөлөттөргө тете чыгармаларды жараткан жазуучунун чыга келиши бул чыны менен бир укмуш. Ошондой эле мунун өзүндө ички законченемдүүлүк бар.

Көрсө, кыргыз эли мурдатан эле жалпы адамзаттык искусствонун даражасындагы улуу эпосту «ыр океанын» жараткан эл экен. Мына ушул улуу поэзия кумга сиңгендей дайынсыз жоголот беле, же кандайдыр бир жаңы формада кайрадан жаралат беле, маселе ушунда» [2, 129-б.] - деп, белгилүү адабияттаануучу К.Асаналиев белгилегендей, биринчи кезекте фольклордук жана адабий эпостордун адабий-жанр-

дык байланыштарынын өзгөчө бир этабын көрсөтүп турат. Дал ушул фольклордук эпос менен адабий байланышка чыгуу аркылуу кыргыз романынын эл аралык адабий байланыштары калыптангандыгын академик А.Акматалиев:

«Айтматов менен Маркестин чыгармачылыгын негизинен эки этапка бөлүүгө болот: «Гүлсаратка» (1966), «Жүз жыл жалгыздыкка» (19670 чейин жана андан кийин.

Эки жазуучу мына ушул чыгармаларынан тартып элдин маданий катмарын түзгөн мифтерге, легендаларга абдан көңүл бура башташат...» [7, 110-б.] - деп, кыргыз адабий байланыштарынын улуттук алкактан чыгып, дүйнөлүк адабий байланыштардын деңгээлине көтөрүлгөндүгүн белгилейт.

Ошентип, байыркы эпос менен азыркы замандын жазуучусунун адабий байланышынан жаңы доордун эпосу жаралып, Ч.Айтматов кыргыз жазма адабиятында «Кылым карытар бир күн», «Кыямат», «Касандра тамгасы», «Тоолор кулаганда» сыяктуу романдарды жазып, жаңы доордун классикалык эпосун жаратты. Жазуучунун калеминен жаралган улам кийинки романдары, адамзаттын тарыхый жашоо жолундагы туңгуюкка кабылган суроолорго жооп издеп, окурманды эпикалык масштабда ойлоноуга алып чыкты.

«Айтматовдун феномени – барыдан мурда анын көркөм дүйнөгө көз карашынын системасы элдик салтка, «Манас» баштаган эң бай фольклорго азыктанып таянганында жана ошону менен бирге аны жазуучу бир эле убакта Батыш жана Чыгыш элдеринин көркөм маданиятынын эң тандалуу жакшы тажрыйбасы менен ширелиштире билгенинде» [8, 4-б.] - деп, академик А.Акматалиев жазгандай, кыргыз элинин сөз искусствосундагы кыргыз эпосунун дүйнөлүк эпикалык чыгармачылыктан алган ордун белгилөөдө, арийне фольклортаануунун жана адабияттаануунун өз ара илимий байланышында кароо зарылчылыгын жаратат.

«Можно дать определение, которое будет общим, охватывать все литературные факты, и определение будет полным и точным, но именно поэтому оно в то же время и не точно, поскольку оно не выделяет специфичности художественной литературы специфичности литературы данного исторического периода» [9, 71-б.] - деп, орус адабияттаануучусу И.Беспалов XX кылымдын 30-жылдары эле жазгандай, роман – эпостун эң негизги жанрдык өзөгүндө чагылган окуялар, идеялар жана образдар бардык мезгилдер үчүн баалуулугун жоготпогон, тескерисинче мезгилдин өтүшү менен көөнөрбөгөн түбөлүктүү идеяларды алып жүргөндүгү менен өзгөчөлөнөт.

Кыргыз фольклортаануусу менен адабияттаануусунун илимий байланыштарын изилдөөдө адабият окумуштууларынын көпчүлүгүнүн көңүл бор-

борунда элдик фольклордук сюжеттердин ар мезгилдеги ар башка жазуучулардын чыгармаларындагы көркөм өздөштүрүлгөн маселелерге көңүл бурулуп келет. Элдик фольклордук адабияттын тарыхына келгенде, үрп-адаты, каада-салты, турмуштук жашоо мүнөзү ж.б. жактарынан тектеш, чектеш болгон элдердин оозеки чыгармачылыгындагы өз ара байланыштар эркин формада ишке ашып келген. Ал гана эмес өз ара чыгармачылык байланыштардагы биринчиликти кайсы бир улутка толук бойдон ыйгарып коюу дээрлик мүмкүн эмес, албетте мунун өзү кайсы бир элдин, алсак кыргыздардын өздүк фольклору жок дегенди билдирбейт, тескерисинче бул мезгилдеги адабий чыгармачылык бир улут менен чектелбеген тектеш элдердин чыгармачылык адабий байланыштарын туюндуруп турат. Ошону менен катар эле бул мезгилдеги фольклордук жанрлардын бир элдин чыгармачылыгынын экинчи бир элге таркалышынын алкагы көбүнесе тектеш элдердин арасында жүрүп келгендиги да белгилүү. Анткени, фольклордук чыгармачылыктын оозеки формада болушу, кезегинде келип тектеш элдердин арасында түздөн түз таркалуусун мүнөздөп, тектеш эмес элдерге таасир этүү, жайылуу мүнөзү көбүнесе чектелүү болгон. Ошол эле учурда кайсы гана улуттук фольклор болбосун, сырткы адабий таасирлерге да тоскоолдук кыла албайт, мындайча айтканда, өз ара алакалар фольклордук чыгармачылыктын оозеки формасында эле калыптанып, ал гана эмес колжазма формасынын пайда болушуна көбүнесе сырткы факторлор да таасирин тийгизбей койбойт. Буга байланыштуу орус адабият окумуштуусу А.С. Бушмин: «Каждая конкретная наука изменяется не только в связи с изменением и усложнением своего предмета и в силу собственного внутреннего развития. Оно находится в большой или меньшей зависимости от состояния других наук, испытывает их воздействие и в свою очередь воздействует на них. Обмен идеями и методами между науками происходит всегда» [4, 5-б.] - деп жазат. Орус окумуштуусунун пикирине таянсак, фольклортаануу менен адабияттаануунун арасындагы чыгармачылык байланыштардын өнүгүшү ал белгилегендей, алардын предметтеринин өзгөрүшүн шарттап, кезегинде адабий жана илимий байланыштардын улам бир багыты калыптанат.

Кыргыз жазма адабиятынын калыптанып жаткан мезгили болобу, же анын өнүккөн мезгили болобу ага карата болгон элдик фольклордун таасири эч качан жоголгон эмес. Жөнөкөй сөз менен айтканда, илимдин ич ара байланыштары көркөм чыгармачылык байланыштардын аркасында да ишке ашуу менен кезегинде бири экинчисинен өнүгүшүнө түздөн түз таасирин тийгизет. Дегеле фольклор менен адабияттын өз ара байланыштарынын чыгармачылык процесси адеп фольклордун өз ичинде жүрүп, кезе-

гинде анын алдыңкы тажрыйбалары адабияттын кийинки жаңы формаларында өз ордун алгандыгын байкоого болот. Бул багытта белгилүү адабияттаануучу Л.Үкүбаева адабиятчы Р.Бикмухамедовдун дүйнөлүк адабияттагы өз ара таасирлердин башаттарына карата айтылган ойлоруна токтолуп келип минтип жазат: «Демек азыркы адабий өнүгүүнүн көркөм-эстетикалык башаттарын кечээ, кийинки мезгилдер менен эле чектеп коюу принцибинде туура болбойт, анын тамырын канчалык тереңдетип казып жүрүп отурса, ошончолук кызыктуу табылгалар чыга бермекчи» [10, 414-б.] - дейт.

Элдик фольклор менен адабияттын көркөм-эстетикалык өз ара таасирлеринин жана жанрдык чыгармачылык байланыштарынын башаты фольклордук адабияттын ичинде өтүп, атап айтканда, архаикалык фольклордук жанрлардын элдик ырларынын калыптанышындагы, мисалы макал-лакаптардын элдик эпостордо, акындар поэзиясында жаңыча өңүттө көркөм өздөштүрүлүшүнүн өзү келип жеке эле фольклордук чыгармачылыктагы жанрдык байланыштуулукту көрсөтпөстөн, ошол эле учурда чыгармачылык адабий көркөм салттуулук процессинин үзгүлтүксүздүгүн көрсөтүп турат. Эгерде бул маселелердин жазма адабияттын чыгармачылык процесстеги ордун кароодо мекендеш адабияттаануучулардан тартып, боордош жана чет элдик окумуштуулардын көңүл чордонунда биринчи кезекте Ч.Айтматовдун чыгармачылыгындагы мифтик, фольклордук сюжеттердин көркөм өздөштүрүлүшү маселелери турат. Бул маселелерди изилдөөгө өзгөчө көңүлүн бөлүп келе жаткан адабияттаануучу Л.Үкүбаева: «Жазуучунун чыгармачылыгы боюнча жазылган эмгектерди караганыбызда негедир «Айтматов жана фольклор» маселесине кызыгуу бөтөнчө кийинки мезгилдерде геометриялык прогрессте өсүп-өнүгүп бара жаткандыгы байкалат. Айталы, 60-70-жылдарга салыштырганда (Ч.Айтматовдун чыгармачылыгын иликтеп-үйрөнүүгө багыт алуу 60-жылдардын орто ченинен башталган – Л.Ү.) 80-90-жылдары аталган проблеманын улам жаңы аспекти ачылып, жаңыча көркөм-эстетикалык принциптен мамиле жасалып жаткандыгына күбө болубуз. Менимче, 60-70-жылдарда «Айтматов жана фольклор» маселесинин кийинки кездердегидей олуттуулукка ээ боло алгандыгынын төмөнкүдөй объективдүү себептери болгон. Би-

ринчиден, ал Ч.Айтматовдун чыгармачылык чеберчилигинин өнүгүш этабынын өзүнө тыгыз байланыштуу. Экинчиден, 60-70-жылдардагы адабият таануу илимибизде (жеке эле Кыргызстанда эмес, жалпы эле Советтер Союзундагы) илимий-теориялык ой чабыттардын чектелүүлүгү, саясий көз карандылык абалы менен түшүндүрүлөт» [10, 410-411-бб.] - дейт.

Окумуштуунун адилеттүү пикирлерине кошулуу менен жазма адабияттагы фольклорго кайрылуу салттарынын Ч.Айтматовдун мифтик, фольклордук сюжеттердин идеяларын өз чыгармаларынын контекстинде ачып берүүдө биринчи кезекте чыгармачылык тажрыйбадан келүү менен бирге, экинчиден, кыргыз жазма адабиятынын идеялык элдик улуу салттары, башка адабияттарга таасирдүүлүк күчү, айрыкча кыргыз элинин фольклордук салттарында жаткандыгын белгилей алган болчу. Дегеле Ч.Айтматов элдик фольклордун сюжеттерине жаңыча өмүр берип, элдик акылмандыктан пайда болгон улуу идеялардын түбөлүктүүлүгүн дүйнөлүк деңгээлде чыгаруу менен, элдик фольклор менен адабиятыбыздын байланышынан турган улуу чыгармалары аркылуу планетардык деңгээлдеги адабий-эстетикалык байланыштарды түзүүгө жетишти.

Жыйынтыктап айтканда, фольклор менен адабияттын байланыштары бир эмес көп улуттардын ортосундагы адабий, маданий жана илимий алакаларды ишке ашырып, кыргыз элинин улуттук чыгармачылыгынын улам бир деңгээлге чыгышын шарттады десек болот.

Адабияттар:

1. Пропп В.Я. Поэтика фольклора. / Сост. А.Н. Мартынова. - М.: Лабиринт, 1998.
2. Асаналиев К. Көркөм нарк: Адабий-сын макалалар. - Ф.: Кыргызстан, 1988.
3. Байжигитов К. Башталуу. - Б., 2007.
4. Взаимодействие наук при изучении литературы. - Л., 1981.
5. Борбугулов М. Адабият теориясы. Окуу китеби. - Б., 1996.
6. Сулейменов О. Эссе, публицистика. Стихи, поэмы. Аз и Я. – Алма-Ата: Жалын, 1990. - 592 б.
7. Акматалиев А. Айтматов жөнүндө күндөлүктөн. Б.: Бийиктик плюс, 2015. - 280 б.
8. Акматалиев А. Кыргыз тили «Манас» жана Айтматов. Кыргызский язык «Манас» и Айтматов. - Б., 2013.
9. Беспалов И. Проблемы литературной науки. - М., 1930.
10. Ч.Айтматовдун чыгармачылыгы боюнча изилдөөлөр. 3 томдук. III том. - Б.: Кут Бер, 2018.